

Monitorovací zpráva

Stavíme mosty – jednotná metodika řešení příběhu ohroženého dítěte pro Plzeňský kraj

CZ.03.2.X/0.0/0.0/17_076/0011481

„Tento projekt je prostřednictvím Operačního programu zaměstnanost financován z Evropského sociálního fondu a státního rozpočtu České republiky.“

Sledované období klíčové aktivity KA 1 Zpracování analýzy současného procesu po odebrání dítěte z rodiny

Analýza situace současného stavu procesu po odebrání dítěte z rodiny

Analýza byla zpracována na základě informací od spolupracujících subjektů, které se zúčastnily dvou setkání odborníků v prvním období realizace projektu. Vycházíme ze zkušeností odborníků z praxe z oblasti sociálně právní ochrany dětí a sociálních služeb (pracovníci orgánů sociálně právní ochrany, pracovníci sociálně aktivizačních služeb a služeb pro náhradní rodiny, pracovníci pobytových zařízení – zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a dětské centrum).

1

V rámci Klíčové aktivity 1 byla zahájena diskuse a mapování zkušeností pracovníků ze současné praxe práce s rodinami a odebírání dětí z rodin, umísťování do zařízení či pěstounské péče a následně práce s rodinami a proces vedoucí k návratu dítěte do rodiny či umístění do dlouhodobé náhradní péče. Byly analyzovány případy z praxe a pojmenována základní úskalí, se kterými se systém péče o ohrožené děti potýká v situaci odebrání dítěte.

Problémy, které se vyskytují v současném procesu, jsou uvedeny jako základní témata pro možnosti změny v rámci fungování systému SPOD v Plzeňském kraji. Během zahraniční cesty se realizátoři seznámili s řešením problémů, se kterými se setkáváme v našem kraji, v zahraničí. Bylo možné srovnat základní postupy v řešení situace ohroženého dítěte a sledovat fungování multidisciplinárních týmů, spolupráci s biologickými rodinami dítěte a sjednocené postupy profesionálů v rámci různých regionů. Postupy a procesy, které jsme v zahraničí sledovali, jsou zdrojem pro možnosti změny v rámci postupů v Plzeňském kraji a budou zdrojem pro tvorbu metodického materiálu v rámci Klíčové aktivity 2. Realizátoři se zaměřili zejména na postupy, které jsou možné bez legislativních změn, jsou závislé na multidisciplinární spolupráci a komunikaci zapojených subjektů, a na odbornosti profesionálů, též na angažovanosti odborníků v rámci regionu.

Analýza situace v Plzeňském kraji

Uvádíme jednotlivé oblasti/témata, se kterými se odborníci nejvíce setkávají, uvádějí je jako zásadní pro zdárný průběh řešení situace dítěte odebraného z rodiny

Pěstounská péče

- **Kraj se dlouhodobě potýká s nedostatkem dlouhodobých pěstounů**
 - Zájem o zprostředkování náhradní rodinné péče dlouhodobě klesá, důsledkem je větší počet dětí v ústavních zařízeních, obtíže jsou s umístěním dětí starších, se zdravotním postižením, děti náležející k různým etnickým skupinám či sourozenecké skupiny:
 - Kraj potřebuje mít ucelenou strategii pro propagaci pěstounské péče a vyhledávání zájemců o pěstounství. V současné době probíhají aktivity roztržštěně, podílí se na nich i některé neziskové organizace. V rámci ČR chybí ucelená kampaň a propagace pěstounství probíhá pod různými subjekty;
 - Jako vhodné se jeví pro pěstounskou péči specializace pěstounů na jednotlivé skupiny dětí dle jejich specifických potřeb – tento přístup vyžaduje přehodnocení příprav pěstounů a zvážení možností pro zaměření na určité skupiny dětí a poskytnutí kvalifikovaného odborného vybavení pěstounů pro péči o takové děti. V současné době v Kraji probíhají přípravy jednotně pro všechny zájemce o zprostředkování náhradní rodinné péče – pro pěstouny dlouhodobé i přechodné i osvojitele. Jako vhodné se jeví rozdělení příprav dle zaměření péče;
 - **Zahraniční zkušenost** – v Německu i ve Velké Británii jsou dlouhodobě realizovány **kampaně pro vyhledávání zájemců o pěstounství**, jsou realizovány formou televizních spotů, plakátových kampaní, mediálních vstupů i kvalitních webových stránek pro podrobné informování zájemců. Jednotlivé regiony informují zájemce dle aktuálních potřeb pro umístění dětí do rodin.

Pěstouni jsou připravováni již se zaměřením na určitou věkovou skupinu či specifické potřeby dětí, dostává se jim tak více konkrétních informací. V rámci ČR byl v jiných regionech již aplikován například vzdělávací systém pro náhradní rodinnou péči PRIDE, který vychází ze systémů již osvědčených a používaných v zahraničí, reflektuje osobní nastavení a potřeby pěstounů, poskytuje zároveň informace, v jakých oblastech je potřeba pěstouny podporovat při výkonu jejich činnosti, což je zdrojem pro doprovázející subjekty pro navázání smysluplné spolupráce. Tento systém není využíván v našem kraji a není tak

provázán proces posuzování zájemců, jejich vzdělávání a následné doprovázení.

- **Kraj se dlouhodobě potýká s nedostatkem pěstounů na přechodnou dobu**

- V současné době je v Kraji pouze 27 rodin evidovaných pro výkon přechodné pěstounské péče, z toho je pouze 20 aktivních. Počet těchto rodin je nedostatečný, důsledkem je pak nutnost umístování nejmenších dětí do ústavních zařízení. Jako složité vnímají odborníci pozici přechodných pěstounů, kteří mnohdy nemají dostatek informací, a jejich názor není v procesu řešení situace dítěte dostatečně uznáván, zapojení do procesu je mnohdy na uvážení ostatních odborníků kolem dítěte. Pěstouni pak uvádějí, že je jejich činnost mnohdy vyčerpávající právě z důvodu nedostatku informací a možnosti ovlivnit příběh dítěte.
- Malý počet pěstounů je též dán přirozeným vývojem a náročností této činnosti, pěstouni častěji přerušují svoji činnost, nebo ji ukončují po třech až pěti letech, z důvodu vyčerpání. I pro přechodnou pěstounskou péči je nutné vytvářet dlouhodobou strategii pro vyhledávání nových zájemců.
- **Zahraniční zkušenost** – pěstouni na přechodnou dobu jsou **přímou součástí procesu řešení situace dítěte**. Podávají pravidelné reporty o své činnosti, popisují vývoj dítěte od prvního dne umístění v rodině, sledují a vyhodnocují též kontakty dítěte s biologickými rodiči. Zásadní roli mají i v procesu adaptace dítěte na novou rodinu, zde opět rozhodovací proces závisí do značné míry na sledování pěstouna v každodennosti dítěte a jeho vyhodnocení situace. Pěstouni jsou součástí plánovacích setkání od začátku umístění dítěte v rodině.

Z informací, které realizátoři načerpali v Německu, vyplývá, že přechodná pěstounská péče má v některých regionech k dispozici pěstouny, kteří jsou **vzděláni v některém ze sociálně pedagogických oborů**. Jejich zkušenost je tak využívána pro vyhodnocování vývoje dítěte, sociálních vztahů a vztahů s biologickými rodiči. Tito pěstoun disponují dalšími odbornými znalostmi vhodnými pro podporu dítěte a jejich vyhodnocení je přikládán velký význam.

Pro naše prostředí je inspirací možnost **specializace přechodných pěstounů**, nejen navýšením odbornosti, ale i zaměřením jejich dalšího vzdělávání a možnosti volby věkové skupiny dětí, o které mohou pečovat, či specifických potřeb dětí. Téma specializace pěstounů na přechodnou dobu je v rámci ČR diskutováno, v některých krajích jsou specifikace pěstounů akceptovány a děti jsou umístovány do rodiny podle zaměření pěstouna. V našem kraji tato specifikace zatím nebyla využita, přechodní pěstouni musí být schopni pečovat o dítě v celém rozsahu od 0 do 18 let věku. Tato situace

těž přispívá k častějšímu vyčerpání osobních zdrojů pěstouna a přerušení jeho činnosti.

Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi (SASRD)

Odborníci v rámci kraje se shodují, že **chybí dlouhodobě kapacita sociálně aktivizačních služeb** pro práci s rizikovými rodinami. Sociálně aktivizační služby poskytují neziskové organizace, jejich rozšíření a kapacita však nepokrývá potřeby celého kraje. Cílená práce s rodinami je možná jen v některých regionech, pracovníci OSPOD sdělují, že nemají v některých oblastech či obdobích možnost využít intenzivní podporu a spolupráci ze strany SASRD. Tento problém je dlouhodobého charakteru a závisí na strategii kraje pro zasíťování službami v celém regionu.

- **Ze zkušenosti ze zahraničí** vyplývá, že si jednotlivé regiony zajišťují dostupnost potřebných služeb a zapojují je vždy do práce s rodinou. I jednotlivá města monitorují kapacity služeb a případně rozšiřují tyto služby i pod záštitou sociálních odborů. Služby pro rodiny jsou tak **nedílnou součástí řešení situace dítěte v ohrožení**, i dítěte, které již bylo z rodiny odebráno.

4

Odborníci ze SASRD v kraji uvádějí, že se často dostávají do spolupráce s rodinou na doporučení OSPOD až ve fázi, kdy již je rodina **v akutní krizi** jak vztahové, tak existenční, a možnosti intervencí jsou již omezené díky vyhocené situaci. Jako jedna z možností se jeví dobrá **informovanost a vzájemná spolupráce mezi SASRD a OSPOD** v jednotlivých regionech, a zapojování služby do spolupráce dříve než v akutní krizi rodiny. SASRD pracovníci sdělují, že téměř **chybí praxe práce s rodinou po odebrání dítěte z rodiny**.

- **Ze zkušenosti v zahraničí** se jeví jako zásadní práce s rodinou v různých fázích obtíží. Pokud se rodiny dostávají do situace nedostatečné péče o děti či rizikového chování, jsou **cíleně zapojovány pracovníkem sociálního odboru** do podpory ze strany sociálně aktivizačních služeb a jejich zapojení **je monitorováno a termínováno**. Rodiny tak mají možnost prokázat zájem o změnu situace a přijmout nabízenou pomoc, mají určené období, po které mají prokázat svoji motivaci. V zahraničí jsou zapojovány sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi do spolupráce s rodinou **ihned po odebrání dítěte z rodiny, pokud k němu dojde**.

Rodiče a jejich motivace

Téma jak podporovat a motivovat rodiče ke změnám ve prospěch zajištění adekvátní péče a bezpečí dětí v rodině je důležitým a zásadním tématem pro pracovníky OSPOD i pro další podpůrné služby.

Motivace rodičů je vnímána v rámci odborné veřejnosti, která se sešla při diskusi, rozdílně.

Pracovníci OSPOD sdělují malou motivaci rodičů ke změně či přijmutí podpory, v současné době sledují větší výskyt rizikového chování v rodinách, více dětí je umísťováno do ústavních zařízení z důvodu nezvládnutí výchovy dítěte. Upozorňují na **malé kompetence rodičů** k výchově dětí a nezájem o řešení situace. Z jejich zkušenosti vyplývá, že nabízená podpora není využívána i z důvodu, že zapojení rodiny například do spolupráce se **SASRD je dobrovolná**. Sledují, že i odebrání dítěte z rodiny není dostatečnou motivací ke změně. Rodiče se dle OSPOD často nedostavují na setkání, která by měla vést k řešení situace dítěte, nemají zájem o kontakt s dětmi po umístění mimo rodinu. Pojmenovávají velký pokles motivace. Uvádějí, že se jim nedaří po umístění dítěte mimo rodinu **dostatečně rodiče motivovat** k další spolupráci.

Podpůrné služby jako SASRD či doprovázející organizace přechodných pěstounů uvádějí další zkušenosti. Jako zásadní pro motivaci sledují **důvěru v pracovníky**, kteří jim nabízejí podporu. Uvádějí, že rodiny často popisují nedůvěru v pracovníka, který řešil jejich případ umístění dítěte mimo rodinu. S tímto pracovníkem pak mají nadále spolupracovat a čerpat podporu, přestože je mnohdy narušena důvěra, ač byla situace posouzena adekvátně a dítě bylo v rodině v ohrožení. I pracovníci OSPOD v tomto tématu uvádějí, že by bylo vhodné změnit po umístění dítěte mimo rodinu i pracovníka OSPOD v rámci týmu, tento postup by mohl podpořit důvěru ve spolupráci.

Jako zásadní vnímají **začátek spolupráce právě ještě v době, kdy není rodina v akutní krizi**. Sledují, že pokud je rodinám včas služba doporučena a ti pak mohou pracovat na rozvoji svých rodičovských kompetencí či pracovat na zlepšení své sociální situace, jsou motivováni i k dobré péči o děti. Rodiny se často setkávají s dalšími problémy, jako je nestabilní bydlení a zároveň nedostatek dostupného sociálního bydlení. V tomto vnímají služby potřebu stále spolupracovat i s jednotlivými obcemi a situaci řešit na lokální úrovni. Služby se shodují na zkušenosti, že pokud chybí rodině stabilní bydlení, pak se těžko soustředí na další oblasti, jako je zlepšení péče o děti. Zde se projevuje jejich vyčerpání z nestabilní situace, klesá motivace. SASRD uvádějí, že pokud mají, i když uváděno jen sporadicky, zkušenosti s prací s rodinou po odebrání dítěte z rodiny, pak je velmi důležitá **včasná intervence, práce na motivaci rodičů ihned po této závažné situaci**. Uvádějí ale zkušenost, že v této situaci nejsou pracovníci OSPOD oslovováni službami SASRD téměř vůbec. Též uvádějí zkušenost

s rodiči, kteří čekali dlouho na další kroky v procesu řešení situace dítěte po odebrání a neorientovali se v podmínkách, které mají být splněny, následně pak ztráceli postupně motivaci k řešení situace a projevovali vyčerpání z nedostatku informací a obav o děti, klesal jejich zájem i o kontakt s dětmi.

Proces a řešení situace odebraného dítěte

Služby SASRD i OSPOD se shodují, že v systému péče o ohrožené děti **chybí možnost povinné spolupráce rodiny s návaznou podpůrnou službou**, pro aktivní řešení situace dítěte a podpory kompetencí a motivace rodičů. Jako další důležitý faktor uvádí též práci přímo v procesu řešení situace dítěte a aspekt **termínování**. Zejména návazné služby uvádějí, že pracují s rodiči, kteří nemají **jasně dané podmínky**, co mají udělat, aby jim děti byly navráceny, čekají na jednání, které má vyvolat pracovník OSPOD. Nebo naopak pracovník OSPOD jedná a stanovuje podmínky, ale rodiče **nepracují dostatečně aktivně** ke změně své situace, a následuje dlouhá doba čekání, zda se jejich situace změní. V obou případech by pomohlo **nastavení procesů se zapojením jasných termínů** setkání spolupracujících subjektů (multidisciplinárního týmu) nad dalším řešením situace dítěte, a to pro změnu a úpravu podmínek rodičů či nastavení dalšího procesu a řešení životního příběhu dítěte například i umístěním mimo rodinu dlouhodobě.

- **Zkušenost ze zahraničí** ukazuje, že problémy, které uvádí pracovníci u nás, jsou řešeny. Pracovníci, kteří řeší situaci dítěte před odebráním, spolupracují s rodinou a doporučují návazné služby, se kterými má rodina pracovat. Proces je termínován a jsou stanovena setkávání pro přehodnocení situace rodiny a dítěte. **Termíny jsou v krátkých intervalech v rozsahu 1 až 3 měsíců** a situace rodiny je pravidelně vyhodnocována nástroji sociální práce tak, aby nebylo dítě v ohrožení. Rodiny mohou vyhledat podporu samostatně nebo je jim doporučena ze strany sociálních pracovníků úřadu. V obou případech je ale nadále rodina sledována a situace přehodnocována.

Pokud v určitém termínu rodina neprokáže změnu a situaci neřeší aktivně, může dojít k odebrání dítěte z rodiny. V této situaci **přebírá agendu rodiny jiný sociální pracovník**, který hledá nadále zdroje pro co nejrychlejší navrácení dítěte do rodiny. I zde jsme zaznamenali jako zásadní termínování a snahu o udržení motivace rodičů k zapojení do řešení situace. Zásadní se jeví **setkání v řádu několika dnů** po odebrání dítěte, a to opět v rámci týmu sociálních pracovníků, podpůrných služeb, pobytových služeb či pěstounů, rodičů. Setkání jsou ve většině případů přítomny i **děti**.

Setkání slouží ke sdělení aktuálních potřeb dítěte (dítě má možnost vyjádřit se k situaci, zeptat se na cokoli, sdělit svoje přání, potřeby, pocity, s dítětem je pracováno za využití různých nástrojů pro zjišťování názoru dítěte, dítě má svého průvodce při setkání, který je kompetentní k podpoře dítěte a má k tomu odborné

znalosti a dostupné materiály), plánování kontaktu s rodiči (probíhají neprodleně po umístění dítěte, aby byla udržena vazba mezi rodiči a dítětem), plánování podpůrných opatření rodině, ale i zapojení psychologické pomoci. **Zásadní je udržení motivace rodičů ke kontaktu s dětmi a opětovné spojení rodiny.**

Ze zahraniční zkušenosti též vyplývá, že je v systému péče o ohrožené děti kladen velký důraz **na obecné znalosti sociálních pracovníků** k tématu trauma dítěte a možností jeho podpory, významnou roli hraje téma attachmentu (citového pouta), též je kladen důraz na dovednosti sociálních pracovníků mapovat názor dítěte. V tomto ohledu vnímáme, že je třeba v našem kraji poskytnout pracovníkům více podpory.

V zahraničí jsme též sledovali **podporu dětí v pobytových zařízeních**. Jako zásadní vnímáme důraz na **podmínky**, ve kterých děti žijí (například každé dítě má svůj pokoj), též počet dětí v ubytování (pouze 3 až 4 děti na samostatnou domácnost), počet pracovníků pro děti (poměr 1:1 – tedy každé dítě má svého pracovníka).

U pobytových zařízení jsme vnímali jako velmi zásadní snahu **udržet kontakt dítěte** s rodiči a též **pracovat na životním příběhu dítěte** a jeho historii, podporovat ho v pochopení své životní situace v kontextu umístění mimo biologickou rodinu. V tomto ohledu vnímáme, že v našem kraji potřebujeme větší důraz na podporu v tak zásadním okamžiku v životě dětí.

Shrnutí analýzy a možné oblasti změny nastavení v procesu odebrání dítěte v Plzeňském kraji

Uvádíme základní návrhy změn, které vnímáme, že mohou být zapracovány do systému péče o ohrožené děti v Plzeňském kraji

- 1) Podpora pěstounské péče
 - a. ucelená kampaň pro vyhledávání zájemců o pěstounství,
 - b. příprava pěstounů se zaměřením na specializaci pro určité skupiny dětí,
 - c. specializace přechodných pěstounů pro určité skupiny dětí,
 - d. větší zapojení pěstounů do rozhodovacích procesů v rámci řešení situace odebraného dítěte, zvýšení informovanosti pěstounů o aktuálním řešení situace dítěte;
- 2) Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi
 - a. pokrytí službami v rámci regionu – vzájemná informovanost OSPOD a SASRD o potřebnosti a dostupnosti služeb, o možnostech spolupráce,
 - b. zapojení SASRD do podpory rodin dříve než v akutní krizi,
 - c. Zapojení SASRD do podpory rodin po odebrání dítěte z rodiny;
- 3) Rodiče a jejich motivace
 - a. nabídka služeb SASRD pro rodiče ve všech případech,
 - b. termínování postupů, stanovování podmínek a včasná podpora pro udržení motivace rodičů a předcházení vyčerpání z nejasnosti jak dál postupovat,
 - c. umožnění kontaktu rodičů s dětmi ihned po umístění mimo rodinu – řešení možnosti kontaktu jako jednoho ze zásadních témat v prvním období po umístění mimo rodinu;
- 4) Proces řešení situace odebraného dítěte
 - a. návazné služby nabízené vždy rodině, zvážení povinnosti využít službu,
 - b. termínování – včasné stanovení prvních setkání týmu kolem ohroženého dítěte v rozsahu několika prvních dnů, plánování společných setkání, stanovování podmínek rodičů a sledování plnění podmínek,
 - c. zapojení dítěte do rozhodovacího procesu (přítomnost na jednání týmu, dostatek nástrojů pro práci s dětmi),
 - d. změna pracovníka, který rodinu sleduje ze strany OSPOD po odebrání dítěte z rodiny,
 - e. podpora dětí umístěných v pobytovém zařízení – práce na kontextu umístění mimo biologickou rodinu, psychologická podpora dětí.

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Uvedené podněty budou předmětem další diskuse odborníků v rámci tvorby metodických postupů v situaci odebrání dítěte z rodiny.

2020-03-31

Zpracovaly:

Jiřina Ullmanová

Jana Žůrková

Irena Macháčková